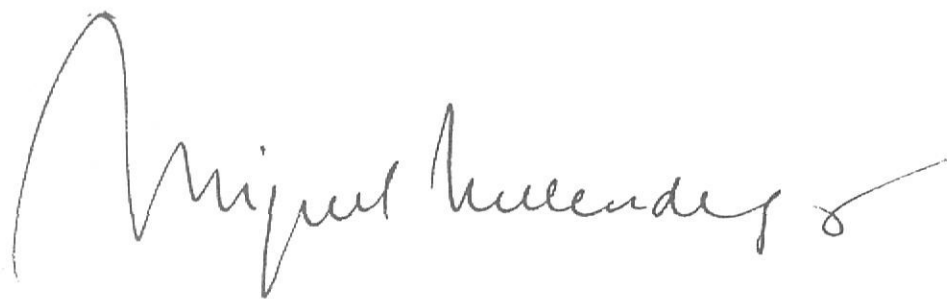

Miquel Melendres, poeta de la mística i l'èpica

Francesc Guirado

11 de desembre de 1905

Serà només una facècia humana
néixer, ser viu i veure-hi i glatir?
Una ratlla de neu a la barana
del balcó, en obrir els ulls, romput el si

matern –dretura blanca per diana–
solcava en norma el cel d'aquell matí.
Tot era fi d'una justesa sana,
tot era net al meu primer coixí.

Després, la vida. Fosa ja la neu
–corbes i torbs torturen la natura–,
als meus ulls s'enfosquia la dretura.

Però ningú no esborra dintre meu
l'espectre dolç d'aquella ratlla pura,
recta, inflexible, com el dit de Déu.

[Tardor (1963)]

MIQUEL MELENDRES I RUÉ, amb aquest poema, va voler rememorar el seu naixement a Girona l'11 de desembre del 1905, al carrer Ciutadans, número 6, per una circumstància de l'atzar. El seu pare, Eudald, nascut a Tarragona, era un bon músic. La seva mare, Concepció, nascuda a Cervià de les Garrigues, tenia dos germans sacerdots, un dels quals ingressà en la Companyia de Jesús i l'altre, mossèn Miquel Rué, fou nomenat mestre de capella a la Seu de Girona. La família Melendres-Rué es traslladà a la ciutat dels quatre rius, on romangueren cinc anys, ja que el pare es guanyava la vida com a professor de música i piano; a més, el seu talent musical li valgué la direcció del prestigiat Orfeó Gironí. El nostre poeta va dir a *Los Sitios de Girona*, el 15 de març de 1964, referint-se a l'atzar del seu naixement: «Por mi sangre paterna, debería haber nacido en Tarragona, ciudad. Por mi sangre materna, en Lleida provincia (Cervià de les Garrigues). Por azar de los dos y por bendición del Padre de los cielos y de la poesía, nació en el paraíso de cuatro ríos que es Giro-

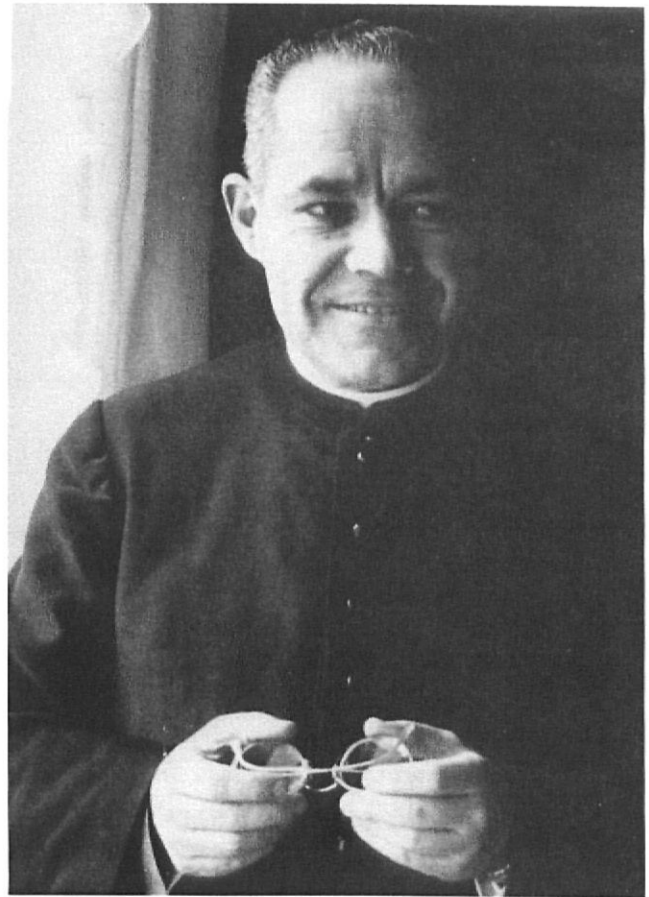

na. [...] Con estos nombres muchos otros ricos, ten-
sos, vibrantes, de mi caro vernáculo tonificado de
Ampurdà, que al cruzarse con el tarraconense de mi
padre y el leridano de mi madre hacía que mis labios
al hablar besaran casi toda Catalunya».

Miquel Melendres tenia 12 anys quan va ingressar al Seminari de Girona, empès per la seva incipient vocació i pels suggeriments del seu oncle mestre de capella catedralícia. Al Seminari inicià els primers tempteigs en la versificació i es desempallegà de la por d'escriure poesies amb una certa mètrica. L'any 1918, en un concurs al mateix Seminari, fou guardonat amb dos premis. Quan ja feia tres cursos acadèmics que hi era, el seu oncle obtingué la responsabilitat de la capella musical de la Catedral de Tarragona i això provocà un canvi de residència després de trenta anys de viure a Girona.

El 1925, el cardenal Vidal i Barraquer ordenà enviar-lo a Roma per estudiar a la Universitat Gregoriana. A la Ciutat Eterna, concretament el gener de 1927, el poeta caigué postrat en una greu malaltia que el menà a les portes de la mort. Circumstàncies com el fet d'estar lluny de la família, amb 22 anys, reclòs en la soledat d'un pavelló d'infecciosos durant prop de quatre mesos i una Setmana Santa viscuda intensament marcaren pregonament la seva poesia de caire místic. Una vegada a Tarragona va haver de fer llargues estades a llocs muntanyencs, com Prades, Camprodon, Cardó o Capafonts, on el contacte amb la natura li proporcionava elements d'inspiració. D'aquests entorns naturals cal fer especial esment de Camprodon, on el va sorprendre la revolta del juliol del 1936, que li forní l'argument autobiogràfic de les «memòries íntimes de cinc setmanes sota la revolució espanyola» a l'obra *El martiri de no ser màrtir* (1955), redactada durant el seu exili a l'abadia de Montecassino. L'obra succeeix a Camprodon, on passava l'estiu com altres anys, i esporàdicament hi surt Figueres i l'ermita del Coral, quan travessa la frontera per Prats de Molló.

Mossèn Miquel arribà de l'exili a Tarragona el mes de febrer de 1939 i s'incorporà a les tasques específiques del seu sacerdoci. El 1945 el cardenal de

Miquel Melendres (1905-1974).

Toledo, Enric Pla i Deniel, el nomenà sotsdirector d'*Eclesia* (el director estava exiliat), portaveu oficial d'Acció Catòlica Espanyola i una de les poques publicacions que no tenien censura oficial. Els seus editorials foren, moltes vegades, punyents amb el Règim, i un fou reproduït per la premsa dels EUA, la qual cosa provocà un greu frec entre el règim i l'Església que portà com a conseqüència que al cap d'un temps Mn. Miquel fou destituït, però no per això deixà de col·laborar amb la revista.

El 1952, amb motiu del Congrés Eucarístic Internacional a Barcelona, fou convocat un certamen literari que tingué com a mantenidor el poeta francès Paul Claudel. En aquest certamen el nostre poeta obtingué el segon premi. Durant l'any 1954 va realitzar un llarg viatge per Portugal, Brasil, Argentina, Paraguai... a bord del transatlàntic Santa Maria. L'any

següent, en el mateix vaixell, va viatjar per Angola, Madagascar i Moçambic. Fruit d'aquests viatges foren un centenar llarg d'articles, poemes i la inspiració per a la magna epopeia *L'Esposa de l'Anyell*. Cal esmentar que el dia 13 de març de 1960 al Palau de la Música Catalana, amb la intervenció de l'Orquestra Ciutat de Barcelona, dirigida pel mestre Altisent, fou interpretat el seu *Poema de la Resurrecció*, musicat pel mateix mestre. I també que el 1966 *La Estafeta Literaria* demanà la seva col·laboració i la de Salvador Espriu per commemorar el centenari de Rubén Darío.

El poeta continuava publicant la seva obra literària en català, però l'època ja no era la mateixa que abans del 1939. Com moltes altres figures cabdals de la literatura catalana, amb la persecució de la llengua i la cultura catalanes, el seu futur esdevingué fosc, difícil i complicat. Malgrat les circumstàncies polítiques no perdia el doll poètic, i els crítics no dubtaven a considerar-lo un segon Verdaguer. El 10 de febrer del 1974, sota les voltes de la Seu Primada, després de dir la missa del diumenge al matí, dins la sagristia i quan encara anava revestit amb els ornaments, morí d'un atac de cor.

Trets literaris generals

Articulista

Poques vegades, en presentar l'obra d'un poeta hom es troba amb la interessant sorpresa que l'autor era, a la vegada, un reconegut articulista l'opinió del qual va tenir un ampli ressò a la societat catalana i a l'espanyola de l'època. Miquel Melendres va mantenir durant més de cinquanta anys una presència intensa a la premsa escrita (prop de 2.500 col·laboracions), cosa que convertí la seva signatura en una lectura necessària. Les seves col·laboracions foren gairebé diàries abans del 1936 i setmanals després del 1939, amb dos o més articles per als lectors de *La Cruz*, *La Veu de Tarragona*, *El Matí*, *Eclesia*, *El Correo Catalán* i *El Diario de Barcelona*. El primer article el trobem el dia 23 de gener de 1921 a *La Cruz* i el darrer fou l'article *post mortem* que li va publicar el 12 de

febrer de 1974 el *Diario de Barcelona*, titulat «Réquiem por un filólogo», dedicat a l'investigador Griera. Com a exemple del fet que era un articulista tingut en compte, el novembre del 1951 esclatà una polèmica a diferents mitjans de comunicació sobre la xerrada que Salvador Dalí va donar al teatre María Guerrero de Madrid, on va parlar sobre «Dalí y Picasso». El nostre poeta publicà un article titulat «Surrealismo y otros "ismos"» a *Eclesia*, que el dia 13-11-51 reproduïa el diari *Madrid* i el dia 15 *La Vanguardia* on es defensava el fons creatiu de la pintura daliniana, però no les manifestacions exteriors de la personalitat daliniana.

Popularisme

El popularisme que trobem moltes vegades a l'obra de Miquel Melendres és definit pel mateix autor en la seva obra inèdita *Sota la creua de tres cardenals*, quan ens diu: «Tan encisera com la flora, la música terral, que el meu oncle salvava, amb avidesa de relíquies, recollint-les en boca de la gent vella; majordomes, fadrines del voltant de la seu i, sobretot, pagesos i pageses que, amb amples cistelles d'ous o de pollets penjats al braç per una ansa de vímet, venien a Girona, des dels pobles veïns, als mercats dels dissabtes. Alguns d'aquests cantaires eren arxius vivents de cançons populars de la vellúria, i consentien a romandre a casa del senyor oncle. Un dret i la vida per jornada, mentre ragessin lletres i cançons, no era poc, aquell temps». Aquest popularisme viscut pel poeta des de molt jovenet anà surant a la seva obra com glopades fresques de la matinada. El poeta emprà les lletres populars de tres formes: quan tota la cançó li servia d'element argumental; quan la tornada de la cançó popular li servia de reflexió i quan utilitzava l'estructura bàsica de la cançó tot canviant-ne la semàntica.

Poesia mística

Cal admetre que l'experiència mística pot actuar com un impuls determinat que penetra en el poema, en el cant o en la prosa, no ja com un record d'alguna cosa passada, sinó com a vivència present que es va fonent amb la dèria de la creació poèti-

ca. L'intel·lecte sol no és capaç d'absorbir tots els aspectes connotatius d'un llenguatge per al qual no existeixen realment temes ni paraules, sinó vagues simbologies i metàfores sorprenents que menen a la inefabilitat. Aquests trets místics es donen plenament en certes parts de l'obra literària de Miquel Melendres. Nombrosos crítics de la poètica melendresiana han coincidit a palesar aquesta característica, com el canonge Carles Cardó al pròleg de *La muntanya de la mirra*, Magí Valls a *El Matí*, Manuel de Montoliu a *La Veu de Catalunya*, Octavi Saltor a *El Dia*, la revista *Catalonia* o Carles Soldevila a *Diario de Barcelona*.

Amb el benentès que l'experiència mística apareix de sobte en moltes obres del poeta, entenem que les dues obres més reeixides són *La ruta il·luminada* (1935) i *L'esguard meravellat* (1943). La primera és un recull de poemes que Miquel Melendres havia anat component durant els tres anys de la seva greu malaltia. Conté una poesia mística, abandonada pel xoc afectiu de lliuraments i d'oblits, amb referències a la malaltia i a la mort. És una poesia trasbalsada, molt cruament sincera, dins la línia de la mística clàssica i alguns poemes són clarament autobiogràfics. *La visió perfecta* és un sonet que recull tots els trets essencials, on es mostra que només la mort li pot donar l'alçada per «veure més bella l'obra de l'Artista». Manuel de Montoliu digué de l'obra: «és un llibre de versos, i en ell el poeta místic s'ofereix franc i sincer al nostre judici en una etapa ja avançada d'evolució [...] La poesia mística de Miquel Melendres és una glossa imatjada i dramàticament emotiva de tota una sèrie d'idees i d'estats d'ànima que trobem minuciosament descrits i analitzats pels escriptors místics».

La segona obra de fort enlairament místic, *L'esguard meravellat*, representa un recull de poesia escrita abans del 1939, durant les seves estades estiuenques a Camprodon i a l'exili a Montecassino. L'obra presenta trets explícitament lul·lians, ja que el diàleg entre l'Amic i l'Amat és continu dins els diferents temes de l'obra. La idea central és l'íntima relació de l'ànima amb Déu envoltada per la

Miquel Melendres, sa la dreta als claustres de l'abadia de Montecassino.

bellesa de la Creació, i la font d'inspiració rau en la pròpia realitat interior per mitjà de la introspecció. És una obra poètica on el títol és ple de simbolisme, perquè la contemplació mística fa meravellar el poeta. En aquesta obra la poesia mística es mostra joiosa i palesament amb fem optimisme, fora dels moments d'amarga separació amb l'Amat. Així, al sonet *En el retorn d'un enterrament* treu importància al fet de l'amor que se'n va perquè el record li sostindrà la vida.

Davant aquestes actituds de les primeres obres, es cospa l'amarg sofriment de la poesia mística a *Tardor* (1963) i a *Esclat* (1964). Aquesta diferència de prop de trenta anys entre unes obres i les altres comporta una diferent situació mística. A *Tardor* i a *Esclat* la poesia mística serà l'expressió de la recordança per les unions tingudes amb Déu. Malgrat això, no serà un sofriment trasbalsat, sinó contingut, i sobretot encoratjat, perquè s'apropa l'hora de la mort i de la trobada eterna amb l'Amat.

Poesia èpica

L'única obra de Miquel Melendres que pertany a la poesia èpica és la magna epopeia titulada *L'Esposa de l'Anyell*. Aquesta obra va tenir dues edicions: la primera és del 1952, quan va sortir el primer volum, i del 1954, quan n'aparegué el segon. La segona edició, ampliada i corregida, és del 1965 (I volum) i del 1972 (II volum). Aquest grandios poema epicolíric representa l'epopeia més important que fins ara ha tingut la literatura catalana. Si deixem de banda l'estètica de l'obra, ja prou enlairada per si, i fins i tot el tema, amb tota la seva grandària i magnificència, i ens fixem només en les fredes xifres de l'estadística, trobem que aquestes sobten i aclaparen: trenta anys per bastir l'obra inconclusa; divuit mil set-cents trenta-vuit versos, repartits en XXIV cants; dues mil tres-centes catorze notes i un centenar llarg de llibres consultats, a més de viatges transoceànics i europeus en la recerca d'inspiració.

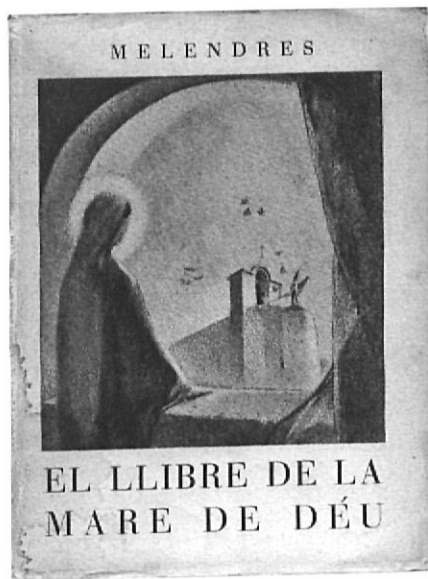
Mossèn Miquel va pensar sempre en un gran poema que bastís tota la història de l'Església: des de la creació fins al judici final. Una obra tan extensa suposa una gran riquesa de procediments que presenten els seus moments àlgids, com l'evocació del colom simbòlic de l'Esperit Sant amb les seves immenses ales esteses sobre el no-res primitiu, que, covant la vida, baten en el cosmos en camí de creació;

la pintura, embeguda del més suggestiu primitivisme, de l'escena de l'anunciació; l'evocació, vessant de tendresa, de l'arribada de sant Pau a Tarragona; la descripció al·lucinant dels illots deserts de les Balears, on campen, envoltades en la borrasca i les tenebres, les hosts de Satan; l'esgarrifança de veure l'espectacle del gran mestre dels templers cremat viu a París; la diabòlica cançó de la Druda sobre el Pont d'Avinyó o l'exòtic himne dels cinc mil sacerdots en l'hecatombe de Technotidan. Tots aquests passatges vénen a ser etapes en aquell extraordinari viatge que el lector, portat de la mà pel poeta com un nou Dant, efectua a través d'uns fets del passat, on l'autor, en una ostentació de creació poètica, barreja el tema escripturístic i la inspiració agustiniana o dantesca amb visions del nostre món mediterrani en les quals vibra especialment el goig de la sensorialitat i l'impacte del món físic. Els elements mítics o llegendaris, els episodis que li ofereixen la història i la geografia, una especial habilitat per entrellaçar la grandiositat i allò popular donen a la lectura del poema al·licients indiscutibles.

Les característiques més cabdals de la magna epopeia són el protagonisme del poeta; la recordança de Lluïl i Verdaguer; la presència de Tarragona i Catalunya; el desenvolupament de la història universal; els constants diàlegs; el cant a la natura; els brots de misticisme i la presència del popularisme. I pel que fa als trets formals cal assenyalar que als cants introductoris empra l'alexandrí en homenatge a Verdaguer i les tercines en homenatge a Dant, però des del cant VIII el vers fonamental de l'esglesjada és l'hexàmetre trasplantat al català, que deixarà a partir del cant XXIX perquè, segons el mateix poeta, «tenint com tenen les modernes literatures una gran riquesa de versificacions, sembla normal recórrer-hi ajustant-les a l'esperit dels temps i dels temes cantats, que han d'abraçar la història del pensament i el sentiment humans a través de l'Esposa, amb el guany no menyspreable de fer de l'epopeia una antologia plàstica de les formes poètiques més representatives».

Concloure que *L'Esposa de l'Anyell* és la magna epopeia catalana dels darrers temps demana explicar el fet que gaire-

bé sigui desconeguda. Per a nosaltres només hi ha una possible explicació: l'obra fou editada durant una època en què la cultura catalana era sistemàticament perseguida i bandejada. Així, la primera edició es realitzà gràcies a l'esforç de l'editor Casulleres, amb pocs exemplars, durant la dècada dels cinquanta. La segona edició va ser un llarg pelegrinatge fins que la Diputació de Tarragona la publicà el 1965 i el 1972, també amb un nombre reduït d'exemplars. Podem suposar amb certesa que durant el franquisme se silencià la magna epopeia tant com es va poder perquè era redactada en català, tot i que l'autor, ens consta, va rebre «suggeriments» i pressions perquè la llengua emprada fos el castellà. Tampoc no va caure gens bé al Règim el fet que el primer volum de l'edició ampliada i corregida fos lliurat en persona al Papa Pau VI amb una dedicatòria en català amb motiu de la cloenda del Vaticà II.

Semblances

Una gran part de l'obra de Miquel Melendres palesa influències directes de Ramon Llull. El poeta pronuncià un discurs d'entrada a la «Maioricensis Schola Lullistica» amb motiu del seu nomenament com a *magister* el dia 23 de juliol de 1954 on mostra les seves semblances lul·lianes: «Me l'estimada a Mallorca, el més grans dels

bocins del bell càntir romput, i el foll enamorat que, als diaris incendis dels crepuscles, afegia les terribles, delicioses, fogueres de l'Amor implacable. [...] Qui sap de l'amor que pel Beat jo sento, omplirà la meua obra de sentors lul·lianes, d'oreigs de «vinya i fonollar». I els meus poemes –vers o prosa– prediquen la bellesa –encara que en eco tímid i infidel– del nostre Mestre que parlava de la «natura mestre». Del poema de l'ànima de l'orat de Mallorques s'enlluernaren certament, des de la meua infància literària, el meu esperit sabent-ho jo, i els meus versos veient-ho més aviat els altres».

La publicació de la primera obra del poeta, titulada *La muntanya de la mirra* (1933) fou rebuda per la crítica de l'època com l'aparició, a les *Lletres Catalanes*, d'un nou Verdaguer. La publicació de les obres, *Partícules (Dietari d'imatges místiques)* (1934), *La ruta il·luminada* (1935), *El Llibre de la Mare de Déu (Gloses Marials sobre textos bíblics)* (1936), *L'esguard meravellat* (1943), *Poemes d'alta mar* (1956), *Tardor* (1963), *Esclat* (1964) i la magna epopeia *L'Esposa de l'Anyell* (I 1965/II 1972) confirmen aquella expectació inicial i situen el nostre poeta com l'hereu literari de mossèn Cinto Verdaguer en tot allò que es refereix al popularisme, al franciscanisme, al misticisme i a l'èpica.

Francesc Guirado Pagès és llicenciat en filologia catalana, doctor en filologia hispànica, professor jubilat de la Universitat Rovira i Virgili.

Bibliografia

- FRANCESC GUIRADO PAGÈS, «Mn. Miquel Melendres: "Partícules" (1934) i noves reflexions místiques», a *Recull Joan Mallafre i Guasch (1986-1961)*, Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental Margalló del Balcó, Tarragona, 1989, p. 151-164.
- FRANCESC GUIRADO PAGÈS, *L'obra poètica de Mn. Miquel Melendres i Rué*, Tarragona, Institut d'Estudis Tarraconenses, 1990.
- FRANCESC GUIRADO PAGÈS, «Mn. Miquel Melendres i Rué: articulista (1921-1974). Primer període (23-gener-1921/25-juny-1936)», a *Recull Mª Dolors Cabré i Montserrat (1914-1995)*, Tarragona, Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental Margalló del Balcó, 1996.
- FRANCESC GUIRADO PAGÈS, *Mn. Miquel Melendres i Rué: Articulista (1921-1974). Segon Període (24-desembre-1939 / 12-febrer-1974)*, a *Pau Deldós i Dols*, Tarragona, Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental Margalló del Balcó, 1998.